

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD HISPÁNICA
DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

ISSN: 1137-7003

Diciembre 2005

Número 8

SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS
País Vasco 2005

Directores: Moschos Morfakidis Filactos y Olga Omatos Saenz.

Subdirector: Antonio Melero Bellido.

Consejo de Redacción: Javier Alonso Aldama, Isabel García Gálvez, Alicia Morales Ortiz, Moschos Morfakidis, Encarnación Motos Guirao, Olga Omatos Sáenz, Penélope Stavrianopulu.

Consejo Asesor: M. Castillo Didier, J.A. Costa Ideas, K. Dimadis, H. Eideneier, P. Giannópulos, I. Hassiotis, E. Kapsomenos, A. Melero, K. Nikas, K. Tsirópulos.

Edición técnica: José Mª Egea y O. Guervós.

Suscripción anual:

España y América Latina 35€;

Europa 40€,

Norteamérica 40€

Información y Contacto: guerufi@euskalnet.net

Estudios Neogriegos (ISSN: 1137-7003), título abreviado: *Estud. Neogriegos*, es el boletín oficial de la *Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos*. Se publica anualmente.

Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos.

Depósito Legal: GR. 82-97

Esta publicación periódica se ofrece en intercambio con cualquier otra publicación periódica que tenga parecidos intereses y coberturas.
--

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD HISPÁNICA
DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

Diciembre 2005

Número 8

SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS
País Vasco 2005

SUMARIO

Editorial	7
I. Actividades de la S.H.E.N	9
II. Actualización bibliográfica y científica	35
<i>Emmanuíl Roïdis y su obra</i>	
Carmen Dolores Jorge Álvarez	37
III. Estudios relacionados con la Grecia contemporánea	49
<i>“Arcadia” de Kostas Gavras, una ácida visión del mundo moderno</i>	
Amor López Jimeno	51
IV. Actividades científicas y culturales	63
V. Cursos de Griego Moderno	79
VI. Tesis y Trabajos de Investigación. Traducciones	95
VII. Novedades Bibliográficas	103
VIII. Informaciones y Noticias	179
IX. El Adiós	189
X. ANEXO	195
- Introducción Dr. D. Antonio Melero	197
- <i>Πολιτισμικά Συστήματα Διαδραστικής επικοινωνίας.</i>	
<i>Θέατρο και πραγματικότητα στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα</i>	199
Dr. D. Z. Grammatás.	
- <i>Utopía lingüística y comedia en Grecia</i>	215
Dra. D ^a Isabel García Gálvez.	
- <i>El teatro de Sikelianós</i>	249
Dra. D ^a Penélope Stavrianopulu	
- <i>El teatro de Várnalis</i>	259
Dr. D. Francisco Morcillo	
- <i>“Ο Οθέλλος ζαναγορίζει” un drama inédito de Nikos Kazantzakis</i>	269
Dra. D ^a Olga Omatos.	

II

Actualización bibliográfica y científica

ACTUALIZACIÓN BIBLIOGRÁFICA EMMANUIL ROÍDIS Y SU OBRA

Carmen Dolores Jorge Alvarez
Universidad de La Laguna-Tenerife

Este trabajo es producto de la labor de documentación bibliográfica llevada a cabo siguiendo las líneas de investigación a las que estoy adscrita como alumna de Tercer Ciclo de la Facultad de Filología de la Universidad de La Laguna. La decisión de organizar a modo de artículo el listado de referencias bibliográficas referidas a Emmanuil Roidis (1836-1904) y su obra corroboró la escasez de referencias bibliográficas sobre este autor en lengua española. Partiendo de estas premisas, hemos pretendido con este trabajo, por una parte, ofrecer a los investigadores hispanohablantes una panorámica bibliográfica de los marcos histórico-político y literario de finales del siglo XIX en los que se desarrolló el escritor, y por otra, facilitarles un inventario de los estudios críticos sobre su obra, publicados hasta la fecha. En este punto quisiera expresar mi agradecimiento a la Dra. Victoria Hatzigueorguíu-Hassiotis por sus consejos y observaciones así como a la Fundación Kostas y Elenis Uranis por el apoyo prestado a mi investigación.

Durante los años posteriores a la Revolución de 1821 en el Nuevo Estado Griego se vivía una situación caótica en los ámbitos político, administrativo, económico y social. Este estado de cosas no propiciaba la actividad intelectual, la cual, prácticamente ausente durante la época de dominación otomana, había sobrevivido en los centros culturales de la diáspora. La instauración de la corona bávara favoreció el desarrollo de las letras, si bien los escritores de la época, actuando al servicio de la política y de los ideales del Nuevo Estado, fundían en sus obras periodismo, filología y literatura. En ellas es manifiesta la influencia ejercida por el romanticismo europeo, cuyas formas e ideales encajaban con la necesidad de reafirmación de las señas de identidad del pueblo griego. En este ámbito, la figura de Roídis despierta especial interés por tratarse de uno de tantos prosistas de formación europea que escribe en Grecia en una época marcada por la necesidad de exaltación de la patria. Su postura ante la sociedad helena y sus intelectuales es la de un quebrantador de esquemas que, mediante la sátira y la crítica constantes, pide a gritos la renovación intelectual y la superación del romanticismo. Pero sus propuestas para el cambio brillan por su ausencia, razón por la que será recriminado en muchas ocasiones por la crítica posterior. Sin embargo, no cabe duda de que el revuelo que creó entre los intelectuales atenienses precipitó la formación de la corriente de corte vanguardista que sería encabezada por Psijaris y Palamás.

Emmanuil Roídis nació en Siros en el seno de una familia acomodada procedente de Quios. Pasó la mayor parte de su niñez en Génova, donde su padre ejerció de Cónsul Honorífico. Regresó solo a su isla natal para cursar los estudios secundarios. Desde allí se trasladó a Rumania, donde trabajó en uno de los negocios familiares, para establecerse finalmente en Atenas en 1862. Su actividad literaria comenzó con la publicación de numerosos artículos de tema político y filológico paralelamente a los cuales trabajó la traducción de los Itinerarios de Chateaubriand. En 1866 publicó la que sería su única novela, *La Papisa Juana*, obra sin par en su género y causante del duro enfrentamiento que el autor tuvo con la Iglesia Ortodoxa y que se saldó con la excomunión del libro. A partir de entonces se centró en la labor de la traducción y en la publicación de innumerables relatos, artículos y ensayos de temática variada.

En el apartado que dedicamos a las obras de Roídis se cita la primera versión de su novela, no así de los copiosos artículos publicados en prensa, por razones obvias, sino de las antologías donde se han recogidos los mismos por primera vez -en este punto he de decir que son muchos los textos de nuestro autor que aún no han sido localizados debido a que frecuentemente firmaba con seudónimos y a que no se han recopilado sus colaboraciones en la prensa extranjera-. Asimismo hemos omitido de la bibliografía un apartado dedicado a la Cuestión de la Lengua debido a que Roídis escribió principalmente en kazarévusa y sólo en contadas ocasiones se manifestó sobre esta cuestión, abogando paradójicamente por la lengua demótica.

EMMANUIL ROÍDIS Y SU OBRA

Obra

Πάρεργα, ed. Δ. Ι. Σταματόπουλος, Α. Κορομηλά, Atenas, 1885. *Η Πάπισσα Ιωάννα. Μεσαιωνική μελέτη*, Atenas, 1866.

Έργα, eds. Α. Μ. Άνδρεάδης Δ. Πετροκόκκινος, Φέξης, vol. VII, Atenas, 1911-1914.

Τα Έργα, ed. Καιροφύλας, “Σύλλογος προς διάδοσιν ώφελίμων βιβλίων”, vol. IV, Atenas, s.a.

Άπαντα, ed. Α. Αγγέλου, Ερμής, 5 vols., Atenas, 1978.

Το τραγικό σημειωματάριο του Ροΐδη, ed. Κ. Γ. Κασίνης, Φιλιππότη, Atenas, 1985.

Άθυσάριστα Κείμενα. 1882-1885, ed. Π. Μουλλάς, ΜΙΕΤ, Atenas, 2005.

Savidi: Σαββίδης, Γ. Π., “Άλλα δύο άγνωστα κείμενα τού Ροΐδη”, *Συριανά Γράμματα* 15 (1991), pp. 302-305.

Savidi: Σαββίδη, Γ. Π., “Άγνωστα άρθρα του Ροΐδη στην Έγκυκλοπαιδεία Μπάρτ-Χίρστ”, *Συριανά Γράμματα*, 25 (1994), pp. 67-76.

Traducciones a lenguas ibéricas

Español

Roidis, E., *La Papisa Juana*, trad. M. Yniesto, F. Sempere y Compañía, Valencia, s.a.

Roidis, E., *La Papisa Juana*, trad. E. Cantó, Edhasa, Barcelona, 1977.

Roidis, E., *La Papisa Juana*, trad. A. S. Kreutz, Producciones Editoriales, Barcelona, 1980.

Roidis, E., *Relatos*, trad. C. D. Jorge Álvarez, introd. V. Hatzigueorguíu- Hassiotis, Universidad de La Laguna, La Laguna, 2005.

Catalán

Roidis, E., *La Papessa Joana*, trad. A. Góngora Capel, Ediciones La Magrana, Barcelona 1988.

Roidis, E., *Un marit de Siros*, trad. A. Góngora Capel, PAGÈS Editors, Lleida, 2001.

Estudios críticos

Anguelu: Άγγέλου, Α., “Εμμανουήλ Ροΐδης”, en *Σάτιρα καί πολιτική στην νεότερη Ελλάδα*, ΕΣΝΠΓΠ, Ατenas, 1979, pp. 128-153.

Anguelu: Άγγέλου, Α., “Η έκκλησία, ή Πάπισσα, ό Ροΐδης”, *Έποχές*, 47 (1967), pp. 282-291.

Anguelu: Άγγέλου, Α., “Κάποιες προτάσεις για νά ξαναδιαβάσουμε τόν Ροΐδη”, en *Εμμανουήλ Ροΐδης. Σκαλαθύρματα*, Έρμής, Ατenas, 1986, pp. κζ’-ρλη’.

Anguelu: Άγγέλου, Α., “Μια συνάντηση που δεν έγινε», *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 57-59.

Alisandratos: Αλισανδράτος, Γ., “Λασκαράτος καί Ροΐδης», *Νέα Έστία*, 70 (1961), pp. 35-101.

Andreadis: Άνδρεάδης, Α. Μ., « Αντί προλόγου», en *Έργα*, vol. V, Φέξης, Ατenas, 1913, pp. γ’-ια’.

Andreadis: Άνδρεάδης, Α., Μ., «Βιογραφικόν σημείωμα», prólogo a *Εμμανουήλ Ροΐδης. Έργα*, Φέξης, Ατenas, 1911, pp. ε’-ξη’.

- Andreadis: Ανδρεάδης, Α., Μ., “Ο Εμμανουήλ Ροΐδης και η Ιταλία», *Νέα Έστια*, 173-175 (1934), ρρ. 198-203, 252-25, 299-302.
- Andreadis: Ανδρεάδης, Α. Μ., “Πρόλογος”, en *Έργα*, vol. VII, Φέξης, Atenas, 1914.
- Andonás: Αντονάς, Α., “Ψεύτικη πνοή”, *Ελευθεροτυπία*: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά, 310 (4.6.2004), ρρ. 20-21.
- Bezas: Μπέζας, Δ., «Εμμανουήλ Ροΐδης», *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, vol. V (1830-1880), Εκδόσεις Σοκόλης, Atenas, 1996, ρρ. 8-47.
- Dimirulis: Δημηρούλης, Δ., “Η δεξιοτεχνία του ύφους και ο ανελήθτος σαρκασμός”, *Ελευθεροτυπία*: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά, 310 (4.6.2004), ρρ. 10-12.
- Dimirulis: Δημηρούλης, Δ., “Ο Εμμανουήλ Ροΐδης και η τέχνη της πολεμικής”, *Χάρτης*, 15 (1985), ρρ. 266-290.
- Dimirulis: Δημηρούλης, Δ., “Τό δίχτυ τής γραφής και ό ύμένας τοῦ ὕφους». Introducción a *Εμμανουήλ Ροΐδης. Αφηγηματικά κείμενα*. Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Atenas, 1995, ρρ. 7-61.
- Dimirulis: Δημηρούλης, Δ., *Η Κριτικοί και η Ποίηση. Η Διαμάχη Εμμ. Ροΐδη - Αγγ. Βλάχου το 1877*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Salónica, 1984. (Tesis Doctoral)
- Dimirulis: Δημηρούλης, Δ., *Η τέχνη του ύφους και της πολεμικής*, Μεταίχμιο, Atenas, 2005.
- Filipidis: Φιλιππίδης, Δ., “Η Αθήνα του Ροΐδη”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά, 310 (4.6.2004)*, ρρ. 22-23.
- Focos: Φώκος, Στ., “Εισαγωγή”, en *Εμμανουήλ Ροΐδης. Διηγήματα*, Εκδόσεις Οδυσσεάς, Atenas, 1988.
- Fotiadis: Φωτιάδης, Ε. Π., “Σημείωμα περί τοῦ Εμμανουήλ Ροΐδου”, *Τά Άπαντα*, vol. II, Atenas, Βίβλος, 1955, ρρ. 747-750.
- Irisópolos: Χρυσόπουλος, Χ., “Αυτός που στέκει μόνος”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά, 310 (4.6.2004)*, ρρ. 16-17.
- Kerofilas: Καιροφύλας, Κ., “Πρόλογος”, en *Τά έργα*, vol. I, ‘Ελληνική Εκδοτική Έταιρία, Atenas, 1940, ρρ. 20-32.
- Kakanulia: Κακαβούλια, Μ., “Ένας μοντέρνος κλασικός», *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά, 310 (4.6.2004)*, ρρ. 4-6.
- Kambanis: Καμπάνης, Α., “Προλεγόμενα”, en *Πάπισσα Ιωάννα*, Βιβλιοθήκη Έκλεκτά Έργα, vol. XIII, Γ. Ι. Βασιλείου, Atenas, s.a. [=1920], ρρ. ε’-ιδ’.
- Kapsalis: Καπάλης, Δ., “Ούτως Είπειν: Ο Τροπικός του Ροΐδη”, *Χάρτης*, 15 (1985), ρρ. 388-402.

- Kostíu: Κωστίου, Κ., “Το «ανθυπνωτικόν φάρμακον»”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 14-15.
- Kuríá: Κούρια, Α., “Ο Ροΐδης εικαστικός κριτικός”, *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 60-63.
- Kusuni: Κουσουνη, Π., “Αταύτιστα κείμενα του Ροΐδη”, *Παλίμψηστον*, 9-10 (1989-1990), pp. 91-102.
- Luní: Λούβη, Λ., “Ο «δαίμων» της πολιτικής”, *Το Βήμα: Νέες Εποχές: 100 χρόνια από τον θάνατο του Εμμανουήλ Ροΐδη* (11.01.2004), pp. 78-79.
- Marangú: Μαραγκού, Μ., “Εικαστικός στοχασμός για το έργο του”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 26-27.
- Melás: Μελάς, Σπ., “Πρόλογος”, en Εμμανουήλ Ροΐδου, *Τά Άπαντα*, vol. I, Βίβλος, Atenas, 1955, pp. θ’-ιγ’.
- Ménardos: Μέναρδος, Ρ., *Εμμανουήλ Ροΐδης*, Atenas, 1918.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Για το ήθος και το ύφος του Ροΐδη”, *Ρήξεις και συνέχειες. Μελέτες για τον 19ο αιώνα*, Σοκόλης, Atenas, 1993, pp. 331-338.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Ενας ζωόφιλος θύμα των ζώων”, en *Παλίμψηστα και μη. Κριτικά Δοκίμια*, Στιγμή, Atenas, 1992, pp. 260-264.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Η άθιναϊκή πανεπιστημιακή κριτική καί ο Ροΐδης”, *Η κοιτική στήν νεότερη Ελλάδα*, ΕΣΝΠΓΠ, 1981, pp. 55-77.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Κάτοχος πολλαπλών ταυτοτήτων”, *Το Βήμα: Νέες Εποχές: 100 χρόνια από τον θάνατο του Εμμανουήλ Ροΐδη* (11.01.2004), p. 80.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Ο δαίμων της μοιχείας», *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 6-8.
- Palamás: Παλαμάς, Κ., “Εμμανουήλ Ροΐδης», en Άπαντα, vol. II, 1904, pp. 107-111.
- Paraceodoru: Παπαθεοδώρου, Γ., “Ο Ροΐδης και η πολιτική της ειρωνείας», *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 24-25.
- Parakostas: Παπακώστας, Γ., “Τύρω από μίαν επανέκδοση των «Ειδώλων» του Εμμ. Ροΐδη”, *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 46-47.
- Paravasilíu: Παπαβασιλείου, Β., “Σημειώσεις ερασιτέχνου”, *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), p. 32.
- Parasjos: Παράσχος, Κλ., *Εμμανουήλ Ροΐδη*, *Βασική Βιβλιοθήκη*, vol. XX, Άετός, Atenas, 1952.
- Parasjos: Παράσχος, Κλ., “Ελληνισμός καί εύρωπαϊσμός του Ροΐδη - Ένα θεμελιακό πρόβλημα», *Νέα Εστία*, 42 (1947), pp. 165-177.

- Parasjos: Παράσχος, Κλ., *Εμμανουήλ Ροΐδης. Η ζωή, τό έργο, ή έποχή του*, vol. I-II, Αετός, Atenas, 1942 y 1950.
- Pefanis: Πεφάνης, Γ. Π., “Η λυτρωτική δύναμη του γέλιου”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 18-19.
- Plakas: Πλάκας, Δ., “«Η φιλολογική έρις» Εμμ. Ροΐδη-Αγγ. Βλάχου”, *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 48-56.
- Raptóropulos: Ραπτόπουλος, Β., “Παγκοσμιοποίηση πριν από την παγκοσμιοποίηση”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 12-13.
- Smirneos: Σμυρναίος, Ά. Λ., “Ο μοχλός τής κατειρώνευσης: Τό «Ελληνικόν Λύκειον Έρμουπόλεως» καί ή προτεσταντική άγωγή του Έμμ. Ροΐδη”, *Νέα Εστία*, 155 (11-2004), pp. 649-683.
- Stergópoulos: Στεργιόπουλος, Κ., «Τό άφηγηματικό έργο του Ροΐδη», *Φιλολογικά*, 4 (1981), pp. 5-13.
- Tasópoulos: Τασόπουλος, Π., “Γιατί να (ξανα)διαβάσουμε τον Ροΐδη σήμερα;”, *Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά*, 310 (4.6.2004), pp. 8-9.
- Vayenás: Βαγενάς, Ν., “Ο λογοτεχνικός κριτικός”, *Το Βήμα: Νέες Εποχές: 100 χρόνια από τον θάνατο του Εμμανουήλ Ροΐδη* (11.01.2004), pp. 77-78.
- Valetas: Βαλέτας, Γ., “Ροϊδισμός”, *Πρωία* (3.4.1943), p. 1.
- Vurnás: Βουρνάς, Τ., “Εμμ. Ροΐδης, Ιστορική και φιλολογική καταγωγή της ιδεολογίας του», *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 13-16.
- Vutieridis: Βουτιεριδης, Η., “Ροΐδης καί Στένταλ”, *Πρόδος* (9-10-11.03.1917).
- Vutieridis: Βουτιεριδης, Η., “Τό πρώτο λογοτέχνημα του Έμμανουήλ Ροΐδη (“Μελέτη περί Σαιν-Ζούστ”)", *Νέα Εστία*, 21 (15.9.1936), pp. 1252-1255.
- Xenópoulos: Ξενόπουλος, Γρ., “Εμμανουήλ Ροΐδης”, *Ποικοίλη Στοά*, (1891), pp. 24-47.
- Xenópoulos: Ξενόπουλος, Γρ., “Τό έργον του Ροΐδου”, *Παναθήναια*, 84 (31.03.1904), pp. 353-359.
- Yeorgandá: Γεωργαντά, Α., “Από τον Αριτοτέλη στον Δαρβίνο”, *Το Βήμα: Νέες Εποχές: 100 χρόνια από τον θάνατο του Εμμανουήλ Ροΐδη* (11.01.2004), p. 79.
- Yeorgandá: Γεωργαντά, Α., *Εμμανουήλ Ροΐδης. Η πορεία προς την Πάπισσα Ιωάννα, Ιστός*, Atenas, 1993.
- Yeorgandá: Γεωργαντά, Α., “Ο εισηγητής και πρώτος μεταφραστής του Ροε στην Ελλάδα”, *Διαβάζω*, 112 (13.12.1985), pp. 34-42.
- Yeorgandá: Γεωργαντά, Α., “Τρία αταύτιστα κείμενα του Εμμανουήλ Ροΐδη”, *Χάρτης*, 16 (1985), pp. 404-416.

Homenajes en revistas especializadas

Ελευθεροτυπία: Βιβλιοθήκη: Αφιέρωμα Εμμανουήλ Ροΐδης. 100 χρόνια μετά, 310 (4.6.2004).

Διαβάζω, 96 (13.6.1984).

Ελληνική Δημιουργία, 139 (15.11.1953).

Νέα Έστία, 157 (04.2005).

Χάρτης, 15-16, (05-06.1985).

LA PAPISA JUANA

Estudios críticos

Boureau, A., *La Papisa Juana: la mujer que fue papa*, trad. G. Rubio, Edaf, Madrid, 1989.

Cassasín SEGURADO, E., “*La Papisa Juana de Roidis y un texto anónimo español. Comparación literaria y temática*”, II Jornadas de Literatura Neogriega: “La traducción del texto literario”, La Laguna-Tenerife, 1992. (Conferencia inédita)

Damalás: Δαμαλάς, Ν., “Βιβλιοκρισία τής Πάπισσας Ἰωάννας”, *Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν*, Τυπογραφεῖον Δ. Αθ. Μαυρομαμάτου, Ατῆνας, 1866.

Girard, R., *Ρομαντικό ψεύδος και μυθιστορηματική αλήθεια*, Ἴνδικτος, Ατῆνας, 2001.

Goufas, K., *The reception of Pope Joan in Greece 1866-1850*, University of Birmingham, Birmingham, 2004. (Tesis Doctoral)

Grafton, A., *Η υποσημείωση. Μια παράξενη ιστορία*, Πατάκης, Ατῆνας, 2001.

Kakavulia: Κακαβούλια, Μ., “Πάπισσα Ἰωάννα: Από τις σημειώσεις στο κείμενο”, ἐν *Μελέτες για τον Αφηγηματικό Λόγο*, Ψυχογιός, Ατῆνας, 2003, pp. 31-54, 199-200.

Kakavulia: Κακαβούλια, Μ., “Πάπισσα Ἰωάννα’ πολύτοπο/παλίμνηστο», *Χάρτης*, 15 (04.1985), pp. 294-312.

LE GOFF: Λε Γκοφ, Ζ., “Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα”, *Ελευθεροτυπία*: Βιβλιοθήκη, 380 (4.11.2005), pp. 22-25

Laquer, Th., Κατασκευάζοντας το Φύλο. Σώμα και κοινωνικό Φύλο από τους αρχαίους εως τον Φρόιντ, *Πολύτροπον*, Ατῆνας, 2003.

Macrides, R., “The fabrication of the Middle Ages: Roides’s Pope Joan”, *Κάμπος/ Campos. Cambridge Papers in Modern Greek*, 4 (1996), p. 29-40, 34-35.

Marcos Hierro, E., “Imágenes de la mujer poderosa en la Papisa Juana de Roidis”, *Erytheia*, 23 (2002), pp. 307-330.

- Mastrodimitris: Μαστροδημήτρης, Π. Δ., “Η αισθητική τής ιστορίας στην Πάπισσα Ιωάννα του Εμμανουήλ Ροΐδη», *Νέα Εστία*, 155 (11.2004), pp. 591 -599.
- Miké: Μικέ, Μ., “Η μεταμφίεση της ιστορικής αφήγησης: Εμμ. Ροΐδη, Η Πάπισσα Ιωάννα (1866)”, en “Μεταμφιέσεις στη Νεοελλ.ηνική Πεζογραφία (19ος-20ος αιώνας), Κέδρος, Atenas, 2001, pp. 132-156.
- Papaceodoru: Παπαθεοδώρου, Γ., “Η άμαρτολή Ίωάννα καί τό σκάνδαλο τής γραφής. Ή ρητορική φαντασία του ΊΞμμ. Ροΐδη”, *Νέα Εστία*, 155 (11.2004), pp. 600-648.
- Smith, B., *The gender of History. Men, Women and Historical Practice*, Harvard University Press, 1998.
- Tziouas: Τζιόβας, Δ., “Η Πάπισσα Ιωάννα και ο ρόλος του αναγνώστη”, *Χάρτης*, 15 (04.1985), pp. 427-442.
- Wolfson, S. J., “Their She condition: Cross-dressing and the Politics of Gender in Don Juan”, en *Byron*, ed. Jane Stabler, Longman, Londres-Nueva York, 1998, p. 142-144.
- Vurnás: Βουρνάς, Τ., “Ιστορική καί φιλολογική καταγωγή τής Πάπισσας Ίωάννας”, en Έμμανουήλ Ροΐδης.) *Πάπισσα Ιωάννα*, Τολίδης, Atenas, 1971, pp. I-XXXI.
- Yeorgandá: Γεωργαντά, Α., “Η ευρωπαϊκή οικογένεια της Πάπισσας Ιωάννας”, *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 21 -31.
- Zimbone, A., “La «Papessa Giovanna» di Emmanuil Roidis: Storia o romanzo?”, *La letteratura, la storia, il romanzo*, M. Tropea ed., Ed. Lussografica, Caltanissetta, 1998, pp. 403-421.

MARCO LITERARIO

Manuales

- Beaton, R., *An Introduction to Modern Greek Literature*, Clarendon Press, Oxford, 1994.
- Dimarás: Δημαράς, Κ. Θ., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Ίκαρος, Atenas, 2000^ο.
- Kalodiki: Καλοδίκη, Π., *Η Νεοελληνική Λογοτεχνία (Κοινωνικοπολιτικοί προβληματισμοί)*, 3 vols., Gutenberg, Atenas, 1984³.
- Kambanis: Καμπάνης, Α., *Ιστορία τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Καραβία, Atenas, 1971⁵r
- Kordatos: Κορδάτος, Γ., *Ιστορία τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, 2 vols., Επικαιρότητα, 1983.

- Patsis: Πάτσης, Χ., *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, 12 vols., Atenas, 1968.
- Politis, L., *Historia de la Literatura Griega Moderna*, trad. G. Núñez, Cátedra, Madrid, 1994
- Politis, L.: Πολίτης, Λ., *Συνοπτική Ιστορία τής Νέας Έλληνικής Λογοτεχνίας: Βιβλιογραφία, επίμετρο, Δωδώνη*, Atenas, 1987³.
- Tonnet. H., *Ιστορία του Ελληνικού Μυθιστορήματος*, μετ. Μ Καραμάνου, Πατάκη, Atenas, 2001
- Tsákonas: Τσάκονας, Δ. Γρ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Σώφρων, Atenas, 1992.
- Valetas: Βαλέτας, Γ., *Επίτομη Ιστορία τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Atenas, 1966.
- Vitti, M., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Οδυσσέας, Atenas, 1994³.
- Vutieridis: Βουτιεριδής, Ήλ., *Σύντομη Ιστορία τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 11000-1930*), ed. D. Yaku. (1931-1976), Παπαδήμας, Atenas ,1976³

Corrientes literarias

- Anguelomati: Άγγελομάτη, Χρ. Έμ., *Έλληνικά Ρωμαντικά Χρόνια (Άνθρωποι, Ίδέες, Ζωή)*, Εστία, Atenas, s.a.
- ΑΑ. VV., *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Συγκριτικής Γραμματολογίας: Σχέσεις της ελληνικής με τις ξένες λογοτεχνίες*, Δόμος, Atenas, 1995.
- Dimarás: Δημαράς, Κ. Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ερμής, Atenas, 1988.
- Dimarás: Δημαράς, Κ. Θ., *Έλληνικός Ρωμαντισμός*, Έρμής, Atenas, 1982.
- Dimitrakópoulos: Δημητρακόπουλος, Φ. Α., *Ο Νεοελληνισμός στη λογοτεχνία. 19^{ος} - 20^{ος} αιώνας, Επικαιρότητα*, Atenas, 1986.
- Jauss, H. R., *Η θεωρία τής πρόσληψης. Τρία μελετήματα*, Βιβλιοπωλείον τής Εστίας, Atenas, 1995.
- Jankelevitch, V., *Η ειρωνεία*, Πλέθρον, Atenas, 1997.
- Kondilis: Κονδύλης, Π., *Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι φιλοσοφικές ιδέες*, θεμέλιο, Atenas, 2000.
- Muecke, D. C., *Ειρωνεία*, Έρμής, Atenas, 1974.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Η λογοτεχνία από τόν Αγώνα ως τή γενιά τοῦ 1880”, en *Ιστορία τοῦ Έλληνικού Έθνους*, vol. XIII, Έκδοτική Αθηνών, 1977, pp. 492-514.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Ρωμαντικοί Προσκηνητές: Chateaubriand (1806) καί Lamartine (1832)”, *Έποχές*, 42 (10.1966), pp. 378-396.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Σχέσεις τής νεοελληνικής μέ τήν εύρωπαϊκή λογοτεχνία (1830-1920)”, *Δελτίο τής ΕΣΝΙΠΠ*, 2 (1978), Atenas, pp. 56-59.

Politis, A.: Πολίτης, Α., *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, ΕΜΝΕ Μνήμων, Atenas, 1998.

Narrativa y novela en la Grecia del s. XIX

- Apostolí: Αποστολή, Π., *Το πικαρικό μυθιστόρημα και η παρουσία του στον ελληνικό 19ο αιώνα (από τον Ερμήλο ως την Πάπισσα Ιωάννα)*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2002. (Tesis Doctoral)
- Denisi: Ντενίση, Ρ., “Για τις αρχές της πεζογραφίας μας”, *Ο Πολίτης*, 109 (11.1990), pp. 55-62.
- Denisi: Ντενίση, Ρ., “Οι αρχές του ελληνικού ιστορικού μυθιστορήματος”, *Διαβάζω*, 291 (07.1992), pp. 28-34.
- Denisi: Ντενίση, Ρ., *Το ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα και ο Sir Walter Scott (1830-1880)*, Καστανιώτης, Atenas, 1994.
- Hägg, T., “The Beginnings of the Historical Novel”, *The Greek Novel*, AD 1-1985, ed. Roderick Beaton, Croom Helm, Kent, 1988, pp. 169-181.
- Hatzigueorgiú-Hassiotis, V.: Jatzigueorgiú, V., “Los orígenes de la prosa griega moderna”, *Erytheia*, 3 (10.1983), pp. 29-38.
- Lukacs, G., *The Historical Novel*, Penguin Books, Londres, 1969.
- Mastrodimitris: Μαστροδημήτρης, Π. Δ., “Πρόλογοι νεοελληνικών μυθιστορημάτων (1830-1930)”, en *Νεοελληνικά. Μελέτες και άρθρα*, vol. I, Γνώση, Atenas, 1984², pp. 187-209.
- Mastrodimitris: Μαστροδημήτρης, Π. Δ., “Πρόλογοι ρομαντικών μυθιστορημάτων της Αθηναϊκής Σχολής (Παναγιώτης και Άλέξανδρος Σούτσος)”, en *Νεοελληνικά. Μελέτες και άρθρα*, vol. II, Γνώση, Atenas, 1984², pp. 13-32.
- Mulás: Μουλλάς, Π., “Οι μεταμορφώσεις του αφηγητή”, en *Παλίμψηστα και μη. Κριτικά Δοκίμια*, Στιγμή, Atenas, 1992, pp. 129-144.
- Panayotópoulos: Παναγιωτόπουλος, Ι. Μ., *Τό ιστορικό μυθιστόρημα*, *Βασική Βιβλιοθήκη*, vol. XVII, Ζαχαρόπουλος, Atenas, [1955].
- Politi: Πολίτη, Τζ., *Δοκίμια για το Ιστορικό Μυθιστόρημα. Σταθμοί για την εξέλιξη του είδους*, Άγρα, Atenas, 2004.
- Politis, A.: Πολίτης, Α., “Γιά τήν εξέλιξη τής πεζογραφίας τού 19^{ου} αιώνα”, *Νέα Εστία*, 157 (05.2005), pp. 557-568.
- Sajinis: Σαχίνης, Απ., *Θεωρία και άγνωστη ιστορία του μυθιστορήματος στην Ελλάδα. 1760-1860*, Καρδαμίτσας, Atenas, 1992.
- Sajinis: Σαχίνης, Απ., *Τό ιστορικό μυθιστόρημα*, Κωνσταντινίδης, Salónica, 1971².
- Sajinis: Σαχίνης, Απ., *Τό νεοελληνικό μυθιστόρημα*, Κολλάρος, Atenas, 1980⁵.
- Tzionas: Τζιόβας, Δ., *Το Παλίμψηστο της ελληνικής αφήγησης. Από την αφηγηματολογία στη διαλογικότητα*, Οδυσσέας, Atenas, 2002.

- Tziouvas: Τζιόβας, Δ., *Κοσμοπολίτες και Αποσυνάγωγοι. Μελέτες για την Ελληνική πεζογραφία και κριτική (1830-1930)*, Μεταίχμιο, Ατenas, 2003.
- Vayenás: Βαγενάς, Ν., “Οι αρχές της πεζογραφίας του ελληνικού κράτους”, Η ειρωνική γλώσσα. *Κριτικές μελέτες για τη νεοελληνική γραμματεία*, Στιγμή, Ατenas, pp. 178-198.
- Vayenás: Βαγενάς, Ν. (ed.), *Από τον Λέανδρο στον Λουκή Λάρα. Μελέτες για την πεζογραφία της περιόδου 1830-1880*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1997.
- Veliyani: Βελιγιάννη, “Ιστορία και ιστορικό μυθιστόρημα”, *Φιλολόγος*, 39-40 (1985), pp. 1-6.
- Vuturís: Βουτουρής, Παν., *Ως εις καθρέφτην... Προτάσεις και υποθέσεις για την ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα*, Νεφέλη, Ατenas, 1995.

MARCO HISTÓRICO, POLÍTICO Y CULTURAL

Manuales

- Aspreas: Άσπρέας, Γ., *Πολιτική ιστορία τής νεωτέρας Ελλάδος, 1821-1928*, 3 vols., Τυπογρ. Εταιρεία Στ. Χρήστου, Ατenas, 1922-1930.
- ΑΑ. VV., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, vols. 10-15, Έκδοτική Αθηνών, Ατenas, 1974-1978.
- Karolidis: Καρολίδης, Π., *Σύγχρονος ιστορία τών Ελλήνων καί τών λοιπών λαών τής Ανατολής από 1821 μέχρι 1921*, Α. Βιτσικουνάκη, vol. VI, 1927.
- Kordatos: Κορδάτος, Γ., *Ιστορία τής νεώτερης Ελλάδας*, 4 vols., Ατenas, 1957-1958.
- Markezinis: Μαρκεζίνης, Σπ., *Πολιτική ιστορία τής νεωτέρας Ελλάδος, 1828-1964*, 4 vols., Πάπυρος, Ατenas, 1966-1968.
- Paparrigópulos-Karolidi-Anastasiadi: Παπαρρηγόπουλος, Κ.-Καρολίδη, Π.-Αναστασιάδη, Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. 1^η έκδοση στη Δημοτική Γλώσσα*, 15 vols., Αλέξανδρος, Ατenas-Salónica, s.a.
- Papadimitriú: Παπαδημητρίου, Κ., *Ιστορία τής Νεώτερης Ελλάδας (1828-1945)*, 3 vols., Σμυρنيωτάκης, Ατenas, s.a.
- Svoronos: Σβορώνος, Ν., *Έπισκόπηση τής νεοελληνικής ιστορίας*. Θεμέλιο, Ατenas, 1976².
- Vakalópulos: Βακαλόπουλος, Κ., *Νέα Ελληνική Ιστορία (1204-1985)*, Βάνιας, Salónica, 1990⁴.
- Vurnás: Βουρνάς, Τ., *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, vol. I, Πατάκη, Ατenas, 1998; 2005r.

E. ROÍDIS Y SU ÉPOCA

- Kriarás: Κριαράς, Ε., “Ο Εμμ. Ροΐδης και μερικοί άλλοι προδρομικοί δημοτικιστές”, *Διαβάζω*, 96 (13.6.1984), pp. 33-45.
- Mijailaris: Μιχαηλάρης, Π. Δ., *Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποιητής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ατenas, 2004.
- Petrópulos: Πετρόπουλος, Ι. - Κουμαριανού, Αίκ., “Τό έλληνικό κράτος από τό 1833 ώς τό 1862”, *Ίστορία του Έλληνικού Έθνους*, vol. XIII, Αθηνών, Ατenas, 1977, pp. 8-22.
- Sígalas: Σιγάλας, Ν., “Ο σχηματισμός της νεοελληνικής έννοιας ελληνισμός», *Τα Ίστορικά*, 34 (2001), pp. 34-41.
- Skopetea: Σκοπετέα, Ε., *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Πολύτυπο, Ατenas, 1988.
- Smirneos: Σμυρναίος, Α. Λ., *Προτεσταντικά σχολεία στη μετεπαναστατική Ελλάδα: Η περίπτωση του Φιλελληνικού Παιδαγωγείου Σύρου (1830-1877)*, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών, Ατenas, 2002. (Tesis Doctoral)
- Stavridi-Patrikiú: Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ., “Χαρίλαος Τρικούπης: Η θεμελίωση της νεοτερικότητας”, en *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*, ΟΛΚΟΣ, Ατenas, 1999, pp. 21-35.

Como hemos señalado anteriormente, la intención de este trabajo es acercar al público hispanohablante un registro de las publicaciones relacionadas con la figura de Emmanuel Roídis. No obstante, para una mayor documentación sobre el escritor y su época, el lector puede recurrir a otros medios de información, como páginas electrónicas y vídeos de jornadas y seminarios celebrados con motivo del centenario de su muerte a lo largo de 2004. Asimismo pueden servir de ayuda las notas de prensa sobre diversos eventos inspirados en la figura del escritor o sobre las obras del mismo que han sido adaptadas al teatro y llevadas a escena.